

ÇAĞDAŞ ŞEHİR, ERİŞİLEBİLİR ÇEVRE, MUTLU İNSAN

GÜNÜMÜZÜN DÜNYASINI İYİ ANALİZ ETMELİYİZ.

Bilim gelişiyor. Bilgi durmadan parçalanıp çoğalıyor. Dünya sistemi bir kısım bilgi ve teknolojiyi tüketimin hep ilerlemesi için dünyaya hemen yaymaya uğraşırken bir kısım bilgiyi de kumandayı elden kaçırmamak için kendinde tutmaya çalışıyor. İletişim korkunç bir hızda. Devreye sokulmasına karar verilen bilgiler ve gelişmeler hızla dünyanın birçok yerine aktarılıyor. Refah düzeyi yükseliyor. Ama şimdi kritik anlar da yaklaşıyor ve çok duyarlı olmak gerekiyor, çünkü dünya hızla eskitiliyor. Tüketmeye ayarlanmış çağdaş insan kaynakları sorumsuzca tüketiyor. Yoksulluk da bir yandan gelişiyor. Havamız, toprağımız, suyumuz, gıdamız insan bedenine tehlikeler taşıyan vasıflarda şimdi. Modern hayat çok cömert gözüküyor ama insanın elinde olanları ansızın ondan alabileceği de giderek daha çok hissediliyor. İletişimin parlak gücü ilk anda her imkânın her bireyin elinin altında olduğu kanısını vermişti. Ama her hayat süreci karmaşıklaştı, yapaylaştı, yabancılaştı ve birey aslında büyük gerilemelerin kendisini tehdit ettiğini de fark etmeye başladı.

Dünyada ve ülkemizde etkin ve belirgin şekilde ortaya çıkmış bulunan şehirleşme, binalaşma ve yapılaşma sürecinde çevrenin makul sayılamayacak bir ölçüde zorlanması, tabiatın şehirselleşme ile bütünleşmesinin engellenmesi ve yeryüzünün dev kütle inşaatları ile kirlenmesi söz konusu olabilmektedir. Bilimsel bilginin, yöntemlerin ve yaklaşımların çok daha sistemli bir şekilde yeryüzündeki insan topluluklarının hayatına hakim olmaya başladığını kabul etmemiz gereken bir ortamda ; rasyonel olmayan yerleşim kurma, şehirleştirme, inşa edilmiş çevre oluşturma ve binalaştırma tabloları şüpheye mahal bırakmayacak şekilde “Mutlu etmeyen şehirler” olarak karşımıza çıkabilmektedir. İnsan sürekli olarak çevresini değiştirmeye ve dönüştürmeye çabalamaktadır ama elde ettiği sonuçlar birçok kere kendisini memnun etmemektedir. İnsanın daha kolayı, daha rahatı, daha haz verici olanı arayışı sürmekte ; dünyanın yüzeyi devamlı değiştirilmekte ; ama insana her türlü doğal kaynaklarıyla bir hediye gibi sunulmuş bulunan yeryüzü ve tabiat çok zaman geriye çevrilemez şekilde bünye kırılmalarına uğratılabilmektedir.

İNSAN, YARATILIŞI GEREĞİ KOLAYCA MUTLU OLMAYA ÇALIŞTI.

İnsanlar yeryüzünün kendileri için en uygun buldukları güzel köşelerini seçtiler ; belli iklim kuşaklarında, belli sahil bantlarında, belli rahat hareket güzergâhlarında, belli tabiat zenginliği noktalarında yerleşip etkinliklerini sürdürmeye devam ettiler. Tarih boyunca dünyanın birçok güzel köşesinde devletler ve uygarlıklar kuruldu ; yerleşim yerleri ve şehirler tesis edildi. Ama sonra da bunların bir kısmı yıkıldı, kayboldu, terk edildi. Çünkü belki o noktalarda insanlar yeryüzünü fazla sömürdüler, kirlittiler ve güçlerini birbirlerine kabul ettirmek için de çatıştılar. Yani nesiller, neticede sınırlı imkânlar ve kaynaklar sunan bir yeryüzünü tam bir sorumluluk içinde kullanmadılar. Dünya da tasarruflu kullanılmayıp beklenenden daha hızlı şekilde eskitilerek günümüze gelmiş oldu.

Günümüzde hava da, su da her zamankinden daha kirli durumda ; doğal kaynaklar ise büyük ölçüde kemirilmiş bulunuyor. Çevre felâketlerinin çok uzağında olmadığımızı söyleyen bilim insanları var. Gerçi iletişimin gücü ve bilgi akışının hızı sayesinde insanlık fiziksel çevredeki durum ve gidişattan bugün her zamankinden daha fazla haberdar ; ama insanın bencilliği yine de durdurulamıyor ; hemen bünyeye aktarılması istenen, kötü gidişi hızlandıracak çıkarlar ve sahte bir refahı hemen sağlayacağı sanısı yayılan anlık bireysel kolay çözümler yoğun baskılarını sürdürüyorlar ; hayat ortamlarımıza kötü ve tehlikeli çizgiler eklenmesine devam ediliyor.

BİZDEN SONRA NASIL BİR DÜNYA BIRAKMA İHTİMALİMİZ VAR ?

Günümüzün dünyasındaki yerleşimlerde, şehirselleşen ve inşa edilmiş çevrelerde durum ne ? Elbette geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerdeki şehirleşme süreçlerinde ve şehirlerin oluşması sırasında daha büyük sorunlarla karşı karşıya geliyoruz. Çünkü bu noktalarda toplumsal bünyeler sağlıklı değil ; sosyal sınıflar ve bireyler kaynakları paylaşırken daha yoğun bir panik yaşıyorlar ve kendi çıkarlarına gömülmüş durumdadır. Ülke ve bölge ölçeğinde gelişmiş planlama anlayışları kurulamıyor. Bilimsel bilginin birikimi ve akışı da yeterli düzeyde değil. Ama gelişmiş ve zengin ülkelerde de şehirlere eklenen çizgiler bakımından manzara pek parlak değil. Birtakım fanteziler ve parlak olduğuna inanılan fikirlerle metropollerin ve şehirlerin çehrelerine yeni düzenler getiriliyor. Çünkü çağdaş anlayış, yapay bir biçimde de olsa, ülkelerin vitrinleri olan şehirlerin sürekli olarak yeni ve çekici hâlde bulundurulması gerektiğini vurgulamaya devam ediyor. Buralarda tarih, toplum ve geçmiş çok zaman dikkatlerden uzaklaştırılmaktadır. Gerçi bir şehrin tarihî, doğal ve kültürel değerleri de önemli çekim unsurlarıdır ama bunlar bir metropolün, bir şehrin hızla dönüştürülmesine, büyük iş ve ticaret etkinlikleri için gerekli yatırımlara hazır hâle getirilmesine birtakım engeller de oluşturabilirler. Oysa çağın dünya sisteminde hiçbir olgu büyük iş, ticaret ve alışveriş merkezi olmanın çıkar genişliğine, çekiciliğine ve yarattığı tatmin duygusuna rakip olamaz. Şehirler yalnızca, yaşanan ana ait üretim ve tüketimin en güçlü noktaları olarak şekillendirilmek istenmektedir.

Neticede dünya şehirleri insanlık ölçeğinde planlama, tasarım ve biçimlendirme sorumluluğuna yeterince sahip olmadıklarını düşündüren ellerde tarih içindeki yürüyüşlerine devam ediyorlar. Bu şehirlerin insanları ve bu şehirlerdeki sosyal sınıflar da kendilerine sunulan küçük ve hızlı menfaatlerle ; dünyayı çirkinleştiren, insanın ruhuna ve bedenine ağır yükler taşıyan yerleşim anlayışlarına, fiziksel duruşlara, çevre düzenleme süreçlerine ve yapılaşmalara yeterince karşı çıkmaktan vazgeçirilebiliyorlar.

ŞEHİRLER KAYNAKLARI MUZZAM ŞEKİLDE TÜKETİYOR.

Günümüzde metropollere sürekli olarak büyük yatırımlar yapılması gerekiyor. Metropolü oluşturan sistemler çok fazla ve karmaşık olduklarından, bunları işler hâlde tutabilmek insanlığa hayli pahalıya mal oluyor. İstanbul'da da gördüğümüz bu : Şehrin pek çok köşesinde pek çok inşaat, pek çok yenileme, pek çok rehabilitasyon devam etmekte. Hep yeni planlara, projelere ve uygulamalara ihtiyaç var. İnsan zaman zaman bir kısır döngüden kuşkulananmıyor da değil : Sıkışan trafik için muazzam paralar harcanarak inşa edilen yeni bir kavşak, sonra daha ilerde bir başka sıkışma ve başka bir kavşak inşası ihtiyacı... Belki hayatın kendisi de hep böyle bir arayış ve aldaniş. Ama görünen şu : Bu metropole büyük kaynaklar akıyor ve üstüne üstlük belli tabiat parçaları artık geriye dönülemez şekilde kapatılıyor, dolduruluyor, betonlanıyor. Acaba bizden sonraki nesiller kendilerine bıraktığımız İstanbul'u

nasıl bulacaklar ? Politikacılar, yöneticiler, plancılar, şehirciler, tasarımcılar büyük sorumluluklarının yeterince farkındalar mı ? Oysa İstanbul için çok düşünmek gerekirdi. İstanbul gibi ; tarih derinliği, coğrafi konum, topoğrafya değişkenliği ve doğal zenginliklerin tümü birlikte düşünüldüğünde, yeryüzünde bir eşi daha bulunmayan bir şehre, bir dünya metropolüne en küçük çizgiyi ilâve ederken bile insan kendisini çok özenle davranmaya mecbur hissetmeliydi.

GEZEĞENİMİZDE ŞİMDİ HER TASARIM VE İNŞA BİR SORUMLULUK.

Bu düşüncelerden sonra, insanın çevresindeki yapılanmayı örerken çok dikkatli ve özenli davranması gerektiği sonucuna varıyoruz. Gezegennemizde mademki imkânlar sınırsız şekilde emrimize verilmeyecek, o hâlde içinde yaşanacak şehirleri kurmakta rol alacak bütün meslek mensuplarının görev ve sorumlulukları daha da önemle vurgulanmalıdır.

İnsanlığın tarihteki en önemli yerleşim noktalarından birisi olan İstanbul örneği için tartışılacak pek çok konu var. Bu şehir belki artık insanın mutlu olamayacağı bir mekânlar ve sosyal ortamlar şeklinde gelişmektedir. Ama hayatta hiçbir zaman mutlak umutsuzluklar ve mutlak umutluluklar söz konusu değildir. Öte yandan bir hekim gibi şehir plancısı, mimar, tasarımcı ve sosyolog da bilimsel bilgi ve sevgi ile her metrekare için son saniyeye kadar daha güzel bir şehirselle çevre ve daha mutlu bir hayat için çabalarını sürdürme sorumluluğundadırlar.

Gezegennemizin kaderinin nasıl şekilleneceğini bilemeyiz. Bize düşen önümüzde beliren sorunu bilgi ile çözmeye çalışmak ve elimizdeki maddeyi en güzel şekle getirmeye çabalamaktır.

ÇAĞDAŞ ŞEHİR ULAŞILABİLİR, ERİŞİLEBİLİR ÇEVRELERDEN İBARETTİR.

İstanbul'da bazı yanlışlar ve kaynak israfları çok belirgin olarak ortaya çıkıyor. Bazen büyük harcamalardan sonra şehirdeki hayatı daha da zahmetli hâle getiren şartlar ortaya çıkabiliyor. Sorunlara daha toplumsal bakış açıları ile ve olgun hayat felsefeleri ile eğilmeliyiz. Teknik bilgiler de arandıklarında kolayca elde edilebilirler. Belli rasyonel yöntemler hemen akla gelebilir. Şehirselle çevreye biçim verirken belirsizlikler ve karanlıklardan geçmemize gerek bulunmamaktadır.

Günümüzde huzurlu ve mutlu yaşanabilen modern şehirselle çevrenin ulaşılabilir mekân, imkân, toplum tablosu ve hayat akışlarından oluştuğu anlayışı kabul görmektedir. Çağdaş şehir erişilebilir, ulaşılabilir çevrelerden ibarettir.

Erişilebilirlik, ilk çerçevede mimarî bir kavramdır ve bir varlığın, en çok da insanın bir fiziksel çevreyi, bir şehirselle çevreyi, bir inşa edilmiş çevreyi, bir mekânı, bir binayı, bir yapıyı oraya engellenmeden girerek kullanabilmesi ile ilgilidir. Bir inşa edilmiş çevrenin, bir mekânın, bir binanın erişilebilirliği sahip olması onun insanları engellememesi, hayatın akışını olumsuz şekilde kesmemesi, özgürlüklerin bir bölümünü ortadan kaldırmaması demektir.

Erişilebilir, ulaşılabilir oluştaki en önemli bir ölçü de bir mekânın, binanın ya da yerin sakatlar ve yaşlılar tarafından da kullanılabilir şekilde düzenlenmiş bulunma derecesidir. Tekerlekli sandalyenin geçemediği dar kapıları ve yaşlıların kullanamadığı dik merdivenleri bulunan bir bina gerçekte “ulaşılabilir” değildir.

KAVRAMLAR FELSEFİ TEMELLERE OTURTULDUKÇA GÜÇLENİRLER...

Aslında “Erişilebilirlik” kavramı felsefî bir temele oturtulursa daha geniş bir çerçeve ve kavrayış şekli elde edilir. Erişilebilirlik, ulaşılabilirlik (Accessibility, Zugänglichkeit) ; ülkelerin, şehirlerin, mekânların, binaların; toplumsal bünyelerin, toplumsal konumların, çalışma hayatının, sosyal faaliyetlerin; yani kısaca hayatın doğal akışında temel kabul edilecek bütün alan, çerçeve, yer ve süreçlerin ve bütün mutluluk tablolarının bütün insanlara açık bulunması olarak anlaşılmalıdır.

Böylece ulaşılabilirlik ; insanların birbirlerini benimsemeleri, birbirlerinin hayat serüveninde yer aldıklarını fark etmeleri, çalışma ve paylaşmada adaletli davranmaları, hayatın zorlayan ve direniş isteyen akışında yardımlaşmaları ile elde edilebilen geniş bir çerçeve ve özellik hâline gelir. Ulaşılabilirlik, çok zaman, insan için doğru olan, doğal olan durumu da içermektedir. Hangi insanlık durumlarında bulunurlarsa bulunsunlar, bütün insanların hayatın tamamına katılmalarını sağlamaya yönelmiş çabalar toplumun yararınadır. Bu çabaların ve faaliyetlerin bir kısmı toplumsal bünyedeki yapılanmalarla ilgilidir. Bir kısmı ise inşa edilmiş çevrenin en uygun şekle dönüştürülmesi, yani fiziksel çevrenin en doğru şekilde düzenlenmesi sürecini oluşturmaktadırlar.

Ulaşılabilirlik, genel olarak, insan için doğru olan, doğal olan durumu da içermektedir. Hangi insanlık durumlarında bulunurlarsa bulunsunlar, bütün insanların hayatın tamamına katılmalarını sağlamaya yönelmiş çabalar toplumun yararınadır.

Bu fikirler çerçevesinde, ulaşılabilirliğin insanın gelişimi, özgürlüğü, bağımsızlığı ve mutluluğu için taşıdığı önem daha iyi anlaşılabilir. Geliştirilmiş geometrilerle kuracağımız inşa edilmiş çevremiz (The built environment) veya şehirselleşmiş çevremiz ; hayatı, dünyayı, insanlığı, şehrimizi ve birlikte yaşamakta olduğumuz insanlarımızı daha iyi kavramamıza da yardımcı olabileceklerdir. Bütün yetersiz alt yapılar gibi, ulaşılabilir olmayan bir şehirselleşmiş çevre de insanların birbirlerine saygısız davranmalarına yol açmaktadır. Çünkü böylesi özellikler taşıyan ortamlarda insanlar birbirleriyle ve şehirle çarpışarak yaşamaya mecbur kalmaktadırlar. Dar sokaklar, dar kaldırımlar, yetersiz bekleme alanları, kalabalık istasyonlar, kuyrukta beklemeyi gerektiren faaliyet ve organizasyonlar, kalitesiz ve yetersiz yeşil alanlar, şehirdeki otomobil baskını ve trafik kaosu, şehirdeki sertleşen tabiat şartlarından ve doğal afetlerden kaçabilmek için gerekli sığınma yerlerinin azlığı, özürlemlerle ileri yaşlardaki ihtiyaçların kullanmakta zorlandıklarından zaman zaman diğer insanları engelledikleri binalar ve alanlar ; hep insanın şehirde birlikte yaşadığı hemcinsini rakip ya da istenmeyen varlık olarak görmesine yol açabilen durumlar ya da tablolardır. Şehirselleşmiş çevrenin kalitesi insan ruhunun ve ilişkilerin olgunlaşmasında büyük rol oynamaktadır. Özlediğimiz şehirler ve bu şehirlerdeki adaletli toplum manzaraları ulaşılabilir yapılar tarafından örülmektedir.

ERİŞİLEBİLİRLİK, MODERN VE ZAMAN İÇİNDE GELİŞEN BİR KAVRAMDIR.

Erişilebilirlik ; bir nesnenin, bir yapının, bir alanın olabildiğince çok sayıda insan tarafından kullanılabilme yeteneğidir. Küçük bir eşyadan büyük bir binaya ya da şehirselleşmiş çevreye kadar her bünye ya da oluşum için erişilebilirlik vasfından söz edilebilir. Erişilebilir, ulaşılabilir olan ; daha adaletlice paylaşılan, daha toplumsal olan, yani insanca olandır. Bu büyük değişkenlik çağında, bu çok belirgin ve tanımlı çerçeve rasyonel tavır da temsil ediyor. Ulaşılabilir olmayan, uzakta kalan daha kolayca reddedilebilir olandır. Ulaşılabilir olmayan ; nimetlerden az istifade edebilen, israf edendir. Ancak ulaşılabilir bünyelerden ve kurgulardan meydana gelmiş rejimler zamana direnebilir. Karanlık cepheler, güçlüklerle geçilen kapılar,

dünyayı özgürce seyrettirmeyen pencereler, yorucu merdivenler, girilemeyen odalar ve bedenleri rahat ettirmeyen sandalyelerin ardındaki rejimler zamana direnemeyeceklerdir.

ERİŞİLEBİLİR MEKÂNLAR VE HAYATLAR İÇİN TASARIMA DOĞRU...

Önce mesele daha basit bir çerçeve içinde ortaya konuluyordu : “Özürlülerin, sakatların ve ağır yaşlıların varlıklarının ve sorunlarının farkına varılmıştır ve bu sosyal gruplar için toplumsal düzenlerin duyarlı ve çağdaş davranmaları artık bir zorunluluktur” denilmeye başlanmıştı. Bu arada mimarlık ve tasarımcılık mesleklerine düşen ; birtakım insan, mekân ve malzeme bilgileri ışığında özürlüler, sakatlar ve yaşlılar için de ulaşılabilir ve yararlanılabilir olan şehirler, inşa edilmiş çevreler, binalar, mekânlar ve nesnelere hazırlamaktı. Belki işe böyle başlamak mecburiyeti vardı ama zamanla bu tek düzlemli anlayışın yeterli olmayacağı görülecekti. Çünkü sorun burada bütünden koparılarak, hayatın zenginliğinden ve dinamikliğinden uzaklaştırılarak çözümlenmeye çalışılıyordu. Yani burada daha çok şöyle bir anlayış hakimdi : Evet, orada bizden farklı birtakım insanlar var ; biz de şimdi onlar için bir şeyler yapalım. Bu bizim görevimizdir.”

Aynı anlayış büyük ölçüde günümüzde de geçerlidir. Ama en az dikkatli olan bile şunun farkını ucundan hissetmiştir : Özürlüler, yaşlılar, hasta bünyeli insanlar, kadınlar ve çocuklar için de ulaşılabilir şehirler, mekânlar, binalar ve nesnelere yaratmaya yönelirken hayatı herkes için de eskiye nazaran daha bir özgürleştirmektedir. Yeni bir çevre felsefesi şekillenmektedir. Aslında bütün insanlar tek bir kişiydi ve yalnızca başa gelen birtakım farklı insanlık durumları vardı : “Şu hasta koğuşundan içeri başını uzat ; orada yatmakta olanların hepsi aslında sensin. Burada Mevlânâ'nın diriltici kitabı Mesnevî'sindeki ünlü hikâyeyi bir kere daha hatırlamak yararlı olabilir :

Adam sevgilisinin evine gitmiş, kapısını çalmıştır. İçeriden sorulur: “Kim o?”. Adam cevap verir: “Ben.”. İçeriden seslenilir: “ Bu cevap henüz gelişmemiş bir ruhun işareti; gidiniz olgunlaşınız da öyle geliniz.”. Adam hayatı birkaç yıl dolaşır, coğrafyalar gezer; sonra tekrar sevgilisinin kapısına dayanır, kapıyı çalar. İçeriden sorulur: “Kim o?”. Adam yine, “Ben.” cevabını verir. Sevgilisi ise içeriden, “Hâlâ olgunlaşmamış ve arınmamışsınız. Hakikati bulup öyle geliniz.” şeklinde karşılık verir. Adam hayatı birkaç yıl daha adımlar, tecrübeler kazanır. Sonra tekrar sevgilisinin kapısına gider. Kapıyı çaldığında içeriden seslenilir: “Kim o?” Adam sevgilisine şu karşılığı verir: “SEN.”. Bunun üzerine de kapı açılır.

“Hayatın büyük sorunları rasyonel çözümlere imkân vermezler.” denilmiştir. **Büyük sorunlar için asıl çözümler rasyonel olmayan yaklaşımlarda, yani “BEN” yerine “SEN” olmakta bulunmaktadır.**

Herkese uygun tasarım fikri ideal tarafsız bakışı da düşüncenin içine çağırır : Bir Merihli dünyaya ilk kez inseydi, bir ayırım ve seçim içine girmesi mümkün olmayacağından, etrafına baktığında şunu söyleyebilirdi : “Dünya isimli gezegende pek çok farklı yaratık tipi, giysi şekli, konuşma tarzı, tapınma türü, insan bedeni biçimi, yaşama alanı ve iş görme şekli varmış. Bunların hangisinin hangi anlamı taşıdığını belki çok sonraları öğrenebilirim.” Biz de bu Merihliden şunu öğrenebiliriz : Bütün insanları aynı tablo içinde görmekle gerçek tarafsız bakışı elde etmiş olacağımıza dair önemli bir işaret var... Böylece mimarlık da diğer meslekler gibi bütün insanlar için bir duyarlılık ve sorumluluk etkinliği olarak ortaya çıkmaktadır. Tasarımcı en az riskli olanı, insanlar için en faydalı olanı seçmelidir. Hatta şimdi insanın madde ve mekânla kurduğu irtibatları ve üç boyutu da bileşime sokan, daha gelişmiş bir demokrasi ve insan hakları anlayışının da hayata yükselmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Maddeyi ve mekânı biçimlendirirken insana saygı mertebemizin belirlenmesine de katkıda

bulunmaktayız. Herhangi bir insanlık durumu mekânlarda yüz üstü bırakıldığında demokrasi ve insan haklarından uzaklaşmış olunur.

Mimar, çok yönlü tasarım için temel bilgilerini normal insan hareketliliğine ve normal duyu organlarına sahip olmayan insanlarla ilgili tablolardan çıkarır. Birçok mimarlık kitabında bütün özür grupları ile ilgili tanımlar, sınıflandırmalar, kültürel anlayışlar ve toplum yapılanmaları ile ilgili bilgilere de bazen yer verilmekte ise de bunların önemli bir kısmı sosyal alanda çalışmakta olanların üzerinde derinleşmesi gereken konulardır. Mimar, bedensel ve görme özürülüler için tasarıma ait bilgilerle de zenginleştiği zaman daha esaslı bir meslekî yaklaşıma ve tasavvura kavuştuğunu hissedebilir. Doğuştan kör bir insanın yeryüzü algıları biz görenlere olabildiğince aktarılmaya çalışıldıklarında hayat hakkında çok fazla şey bilmediğimiz de ortaya çıkar. Zaman, mekân, ses ve kokunun çok farklı şekilde algılandıklarında da gerçek bir dünya kurmayı sağladıkları gerçeği şaşırtıcıdır. Bir gören kişi olarak doğuştan kör birinin benim için büyük bir üniversite olduğunu düşündüğüm çok olmuştur. Tekerlekli bir araçla yer değiştirebilen bir sakatın şehrsel çevredeki kaygıları da mimarın daha geniş düşünmesine yardımcı olur.

TOPLUM, ŞEHİR VE YAŞLILAR

İnsanın ömür süresi bellidir. Bu süre tarihin en eski zamanlarından beri pek değişmemiştir. Yalnızca ortalama yaşama süresi artmıştır. İnsan ömrünün olabilecek en uzun süresi 100 yıl, bilemedin 120 yıldır. Bu yaşlara kadar yaşayan insan sayısı artmıştır. Bunların içinde kadınların sayısı erkeklerden fazladır. Ruhsal gerilimler, hızlı bir yaşama temposu, kötü alışkanlıklar, aşırı sıcak ve soğuk yanında kötü çevresel şartlar da bedendeki kimyasal değişimleri hızlandırarak yaşlanmayı çabuklaştırırlar. Canlı bir bünyenin hayatta bulunduğu süre içinde geçireceği değişimler, ulaşacağı safhalar ve bunların tarihleri hücre düzenince belirlenmiştir. Yani bir görüşe göre bunlar embriyonda mevcuttur. Ve doğumla birlikte yaşlanma ve değişimler başlamaktadır. Canlının ölümlü oluşu da bununla ilgilidir. Yaşla birlikte doku ve organlardaki esneklik azalır sertlik artınca kan basıncı da yükselir. Kalpteki bu değişiklikler insanın kaderidir. Yani bir hastalık veya rahatsızlık sonucu oluşmaz. Damar sistemlerindeki direnç arttığından kalbin işi zorlaşmaktadır. Yaş ilerledikçe göz merceğindeki elâstikiyet azalır. Göz, karanlığa uyum göstermekte de zorlanır. Gençken frekansı 20000 olan sesler duyulabilirken 65 yaşından sonra bu rakam 5000' e düşer. İlerleyen yaşla birlikte beyinde de birtakım kimyasal değişiklikler ortaya çıkar. Ortalama beyin ağırlığı erkeklerde 1400, kadınlarda 1250 gram kadardır. Çok ileri yaşlarda bu ağırlık azalır. İnsanın organlarındaki hücre sayısı yıllarla birlikte azalmaya başlar. 80 yaşındaki bir insanda hücrelerin neredeyse yarısı yok olmuştur denebilir. Çünkü hücreler bölünerek çoğalmaktadırlar ve birtakım bölünmelerden sonra bir sınıra varıldığında da ölmektedirler. Ancak bu yaşlanma ve yıpranma kişiden kişiye değişir.

Geniş bir şehrsel çevrede yaşlı bir insan, kırsal çevrede olduğundan çok farklı etkiler ve baskılar altındadır (Telâşe, dinlenememe, fazla zorlanma, gerilimler, meslekî heyecanlar, gürültülü ortamda çalışma, yetersiz uyku, yetersiz ışık ve bazı ilaçların aşırı kullanılması sonucu doğan ruhsal ve fiziksel hasarlar, sürekli şehrsel çevrenin yapay şartlarında yaşama...). Şehir plânlamada bu olumsuzlukları büyük yeşil alanlarla, yeşil kuşaklarla, taşıt araçlarının giremediği bölgeler yaratarak aşmaya çalışmaktayız. Belli yerlerde bir sükûnet ortamının yaratılmasına çaba göstermekteyiz. Büyük şehirlerdeki çağdaş iş bölümü ve çalışma düzenine göre hayatın birden kesintiye uğraması anlamına gelen emeklilik, yaşlı insan için bir dönüm noktası haline gelmektedir. Çalışma hayatı sona erince her türlü imkân sağlanmış olsa bile yaşlı insanların çok uzun yaşamadıkları anlaşılmaktadır. Yaşlılar; kapasitelerine,

bilgilerine ve güçlerine göre toplumda faal bir durumda bulunmalıdırlar. İhtiyarların tecrübeleri bir toplumsal değer haline getirilmeli, usta - çırak ilişkisi şeklinde gelişen bir bilgi aktarma düzeni modern toplumlar için de geçerli olmalıdır. İhtiyarların tecrübelerinden faydalanılamayışı, bunların bir değerinin bulunmayışından çok (Hayat tecrübelerinin işe yaramadığı bir an olabilir mi ?), çağımızda her şeye üstünkörü, derinliklere önem verilmeksizin ve panik içinde bakılmasındandır. Doğal olarak yaşlı insan belli ölçülerde kendi tecrübelerini genç insanlara aktaracaksa, bu çalışma ortamının onun daha önce çalıştığı ve yaşadığı yerlerin uzağında olması beklenmez. Büyük işletmelerin bazılarında böyle programların bulunduğu görülüyor. Yaşlı insan belki emekli olmuştur ama evinden veya bakıldığı kurumdan istediği zamanlarda ve sürelerde ayrılarak arzu ettiği ölçüde belli öğretim ve üretim faaliyetlerine katkıda bulunabilmektedir.

Çağımızın imkânları içinde çok daha sağlıklı ihtiyarlıklar yaşanması mümkünken, birçok kere bunun tam tersi olabilmektedir. Yaşlılar itilip kakılabilmektedirler. Büyük şehirlerde bu durum daha da belirgindir. Çağdaş toplumlarda emeklilik adı altında insanı çok sınırlandıran bir dönem tarif edilmiştir ve bununla bazı değerli insan tecrübeleri hayat alanından uzaklaştırılmaktadır. Aslında çağımızda bedensel güce dayalı işler oldukça azaldığına göre, bilgi ve tecrübe ile kendini sunması beklenen yaşlı insanın dünyamızda daha önemli bir işlevi olması beklenirdi. Otomasyon çağında tecrübe daha da öne çıkmalıdır. Bazı işlerde denetim ve gözetim ayrı bir önem taşıyor. Ama öte yandan otomasyon aynı zamanda gittikçe daha az insana ihtiyaç gösteren bir çalışma hayatı da getirdiğine göre, işsiz insan sayısı artacağından genç de olsa yaşlı da olsa işe çağıracağımız insanlar azalabilecektir. Bu durumda yaşlılar kendilerinden hiç yararlanılmayan (Hatta neredeyse kendilerine yol bile sorulmayan) bir sosyal grup haline gelebilirler. Yaşlıların onlara destek olacak ailelerine gittikçe az rastlanmaktadır. Toplumsal değişimlerin hızından dolayı aynı ailenin genç ve yaşlı bireyleri artık birbirlerini çok daha az anlamaktadırlar. Genç insanlar bazen yaşlı büyüklerine yeterince destek olamadıklarından, onlara vakit ayıramadıklarından bir vicdan azabına da düşebilmektedirler. Ama aslında karşılıklı sevinçlere dayalı olmayan bir birliktelik ve yalnızca kendi hayatından çalarak fedakârlık yapmaktan ibaretmiş gibi gözükken bir insana yaklaşma süreci ne derece devamlı olabilir? Hayat yanlış yaşandığı için yaşlılar gençleri, gençler yaşlıları istemez hâle geliyorlar. Çünkü insan ruhunun tadına varmak zorlaşmıştır. Bu durumda ortaya yaşlı bakım kurumları çıkmaktadır. Halbuki, her insan gibi yaşlı da bağımsızlığı sever. O, hayatını kendisi kurmalıdır. Sevdiği mekânlar, insanlar ve hayat tarzları içinde ömrünü istediği gibi düzenleyebilmelidir. Toplumdaki temel değer kabulleri yıkılınca yaşlılar gençlerin davranış ve kıyafetlerini taklit etmeye başlarlar. Çünkü geleneksel toplumlarda yaşlı saygı görür. Modernizmde ise yaşlılar yararsız bir sosyal gruptur. Bu durumda yaşlı insan toplumdaki sarsılmış konumunu değiştirmek için hep öne çıkarılan gençlerin yaptığını yapmaya çalışır.

Belli mecburiyetlerden kurtulduğu zaman insan farklı bir hayatın önünde belirmediğini hissedebilir. Yaşlı insan artık vaktini kendisi için daha özgürce kullanabilir. Parasal sorunlar ve kazanç kaygıları da muhtemelen bir parça geride kalmıştır. Ama eğer geçmiş yıllardan kalma bir birikim hiç mevcut değilse yeni güzellikler yaratmak zor olabilir. Yani aslında insan hayat yolunda hep kendini geliştirerek, yeni ilgi ve meraklarla zenginleştirerek yürümekteyse, yaşlılıkta da bu çizgiyi daha hür olarak devam ettirmesi kolay gerçekleşecektir. Öğrenme eylemi ise ömür bitene kadar devam eder.

SAKATLARI VE ÖZÜRLÜLERİ ÖZGÜRLEŞTİRMELİYİZ...

İş, trafik, spor ve ev kazaları ; savaşlar, çatışmalar veya hastalıklar sebebiyle sakat kalan, özürlü hâline gelen insanlar şimdi toplum hayatında daha çok yer almak ve üretken olmak istiyorlar. Onların daha az yardım almaya mecbur kalmaları ve daha bağımsız olabilmeleri için anlayışlı bir topluma, uygar ve ulaşılabilir bir şehirselle çevreye ve binalara ihtiyaçları var.

HAYATIN ZORLARINA KARŞI DİRENMEK İÇİN EN ÖNEMLİ HAZIRLIK NOKTASI EVDİR.

Bütün insanlar için de büyük ölçüde öyledir ama, bilhassa özürllüer için ev, hayatın akışına katılmak ve insanca bir var oluş için en önemli hazırlık noktasıdır. Ev özürllü için bir rehabilitasyon merkezidir, kendine güvenin kazanıldığı ortamdır, bir eğitim ve öğrenim alanıdır ve belki de bir iş yeridir. Özürllü kişi bir kaza veya hastalık sonucu kaybetmiş bulunduğu bazı beden ve zihin güçlerini ve kapasiteleri önce rehabilitasyon merkezlerinde ve kurumlarda tekrar elde etmeye çalışır ama rehabilitasyonun hayat boyunca devam edeceği asıl mekân evdir. Bir sarsıntıya uğramış hayat güçleri zaman içinde evde yerine konmaya çalışılır. Daha sonra da yeni uyum çerçeveleri ile kendine güven yeniden elde edilir. Bir öğretim kurumuna gitmekte zorlanan kişi evinde eğitilerek, çalışarak, öğrenerek de başarılı olabileceği bir meslek edinebilir. Evdeki öğrenim de rehabilitasyon gibi bir ömür boyu sürecektir. Öte yandan günümüzdeki iletişim imkânları ve teknoloji ile her insan evinde de bir iş sahibi olup üretken hâle gelebilir. Özürllü için en ulaşılabilir iş yeri evdir. Meslekî güç ve donanımını tamamlamış bir özürllü evinden de iş hayatına katılabilir.

Bu düşünceler çerçevesinde özürllü için konut tasarımının büyük önemi ortaya çıkar. Özürllü kişi, ulaşılabilir mekânlardan oluşmuş bir konutta yaşamalıdır. Bu konuttaki eşya ve donanım da gelişmiş anlayışlarla yerli yerine konmalıdır. Özürllü için rasyonel bir eşya edinme kültürü gereklidir. Kendisine uygun tasarlanmış bir evde güne başlayan özürllü böylece evdeki veya şehrin başka bir noktasındaki işi için gereken sürece hazırlanmış olur.

ERİŞİLEBİLİRLİK MERTEBESİ, YANİ HERKES İÇİN ULAŞILABİLİRLİK KONUT STOKLARININ DEĞERİNİ ARTTIRACAKTIR...

İnsanın kalçasının kırılması ve bir tekerlekli sandalyede 3-5 ay dolaşmaya mecbur kalması durumunda bir evin ne kadar zahmetli yaşanabilir bir yer olabileceği düşünölmelidir. Ya da meselâ, yaşlı bir babanın bakılması gerektiğinde bir evin tuvaletinin nasıl yetersiz kalabileceği akla getirilmelidir. **Bir evi, konutu her yaştaki ve her türlü insanlık durumundaki insan için tasarlırsak konut israfını azaltmış oluruz.** Böylece insan yeni bir durum doğunca başka bir yere taşınmak zorunda kalmaz. İnsanın alıştığı sosyal çevreden sırf dairesindeki bir yetersizlikten dolayı ayrılmaya mecbur kalması kabul edilemez bir durumdur. **Yaşlıya ve özürllüye bakmanın zor olduğu evler kötü mimarlık örnekleridir.** Çağın akışı herkese uygun, yani evrensel tasarıma doğrudur.

BÜTÜN İNSANLIK DURUMLARINA UYGUN TASARIM ÇOK ZOR DEĞİL...

Bir insanın hayatı boyunca 5-6 değişik konuta ihtiyacı olduğu anlaşılmaktadır. Yani rahat edebilmek için hayatın farklı dönemlerinde farklı özellikler taşıyan konutlar söz konusudur. Ama bu şekilde ev değiştirebilmek birçok yönden gerçekleştirilemez gibi gözükmektedir. O halde tasarlanan her evin insanın türlü yaşlarındaki ve durumlarındaki ihtiyaçlarına mümkün olduğunca uygun gelmesi yerinde olacaktır. Bazı mimar ve şehirciler

bir insana her türlü durumunda (Çocukluk, yetişkinlik, orta yaşlılık, sakatlık, ihtiyarlık...) uygun gelecek evlerin tasarımı üzerinde durmaktadırlar. Böyle bir tasarım için ek bir alana ihtiyaç duyulacak ise de; bir araştırmada bu ilâve alanın tek yataklı daire için 2,5 m2, dört yataklı bir daire için 7 m2 kadar çıkması, elde edilecek büyük fayda yanında ek maliyetin pek de önemli olmadığını ortaya koymaktadır (Spinal Injuries Association, Newsletter 1992 - 65, İngiltere). İnsan birbirine eklenmiş birtakım sosyal çevrelerde yaşamaktadır. Evi, sokağı, dostlarıyla bulunduğu lokali, kiraathanesi, üye olduğu derneği, alışverişini yaptığı esnaf değiştirilmesi zor olan ve böyle bir kopuşta sorunların yaşanacağı sosyal çevrelerdir. Bir aidiyet ve insanlar tarafından bilinmeyle kazanılan bir kimlik sahibi olma rahatlığından, yalnızca evin giderek olumsuz şartlar taşımaya başlaması yüzünden vazgeçmeye mecbur kalmak istenmeyen bir durum olsa gerek. Başka bir eve, başka bir semte taşınmak hatıraların kaybı ve sosyal uyumsuzluk demek olabilir. Yer değiştirmek genç insan için fazla külfetli olmayabilir ama bir ihtiyar için huzursuzluk demek olabilir. Bu durumun pratik sonuçlarından birisi bazı semtlerde yalnız yaşlı insanların oturmakta olmalarıdır. Ya da meselâ, genç insanların şehre göçmeleri, bir köyde yalnız yaşlıların kalmalarıdır. Yaşlılar şehre gitmek istememekteirler veya şehirlerde onlara yer yoktur. Sonunda köyler yaşlılar yurdu haline gelmektedir. Demek ki köy evlerinin yaşlı insanların yalnız başlarına veya birlikte yaşayabilecekleri tarzda inşa edilmiş olmaları günümüzde çok önemli hale gelmiştir. Bir köy evi en az bir apartman dairesi kadar her yaştaki insana uygun şekilde tasarlanmalıdır.